LA UN „RACCORD"

Acum doi ani, prin luna august, lucram vopsitoria la Paris și anume la liceul Saint-Louis, imensă cazarmă de învățat carte.

Șantier mare : vreo cincizeci de lucrători, dintre care vreo zece specialiști, iar restul, jumătate mediocri, jumătate adunătură din toate meseriile și din toate națiile, mai ales derbedei furnizați de sfărîmăturile armatei lui Wranghel. Între aceștia din urmă și cîțiva comuniști francezi se încingeau adesea discuții violente, cînd pensulele deveneau simple măciuci amenințătoare.

„Contrometrul", un om bun și capabil, trecea printre beligeranți, îi calma cu un cuvînt blînd și le reamintea că certurile în șantier sunt în dauna muncii, de care el era responsabil. Aveam multă stimă pentru dînsul. Mai tîrziu am devenit chiar prieteni. Își detesta rolul de „șef", pentru care nu se simțea chemat. Era un visător, veșnic melancolic, picta cu talent și pasiune peisagii singuratice de prin împrejurimile Parisului, citea mult și nu avea relații. Rîdea rar. Vorbea puțin. Cînta însă cu duioșie, cînd se știa izolat în vreo aripă pierdută a clădirii, unde, de obicei, executa o lucrare delicată. Nu supraveghea decît cu mare discreție și niciodată prin surpriză, dar știa cu exactitate cine e conștiincios la lucru și cine se lasă pe tînjală. Cînd se convingea că un lucrător nu-și „cîștigă supa", căuta să afle dacă o face din neputință ori din șiretenie. În cazul întîi, era tolerant ; în al doilea, îi

spunea, domol, împricinatului : „La sfîrșitul acestei săptămîni, d-ta vei fi remerciat“ [1].

Concedierile astea neplăcute se făceau întotdeauna fără martori, ca să fie menajată susceptibilitatea celui interesat. Mi se întîmpla, totuși, să fiu uneori martor involuntar și neobservat. Atunci îl vedeam îndreptîndu-se spre o fereastră, care da în grădină ori în bulevard ; sta nemișcat, fuma tăcut și privea țintă în fața lui. Apoi dispărea ceasuri întregi.

„Contrometrul“ Bouvet iubea cu patimă preparatul vopselelor, adică tocmai ceea ce e mai neplăcut în vopsitorie, mai ales atunci cînd trebuie să prepari două sute de kilograme în fiecare zi. Ceruza, care formează baza tuturor nuanțelor, e o otravă violentă. (Carbonat de plumb.) În Franța, puțin numeroși sunt lucrătorii care să nu-i fi simțit consecințele funeste, căci, oricît te-ai feri, ea pătrunde în corp chiar prin porii pielei dacă nu direct prin gură, fumînd ori mîncînd cu mîinile murdare de vopsea. Din cauza asta, marile șantiere sunt dotate cu un „frecător de vopsele“ : *broyeur*, muncitor necalificat, care umblă toată ziua dintr-o bina într-alta, adunînd materiale și frecînd culori sub ordinele șefului de șantier, care supraveghează operația.

Bouvet n-avea *broyeur*. Butoiașele de ceruză, grele de cincizeci de kilograme, erau mînuite de el singur, vopseaua preparată, pensulele și oalele curățate, totul ținut în ordine. Dependința din curte, care servea de atelier și de garderobă lucrătorilor, în loc să fie ca de obicei un grajd împuțit, era asemănătoare unui laborator sever. Putinile cu vopsele, ulcelele proaspăt scoase din baia de potasă, pensulele cu arămuri strălucitoare, toate erau aliniate ca într-o farmacie, gata să fie întrebuințate de viesparul meșteșugarilor.

În mijlocul acestei drogherii, Bouvet, cu poalele bluzei sumecate la brîu, curat ca un chimist, robotea cu mișcări econoame, evolua ca o pasăre sigură de elementul ei. Aci își petrecea el trei sferturi din orele de muncă ale zilei.

---

[1] Adică : concediat. (Politeța franceză mulțumește, cînd vrea să dea afară.) (*n. a.*)

Lucrătorii intrau și ieșeau ca albinele într-un stup, aducînd oale și pensule înecate în vopsea, plecînd cu altele curate.

„Contrometrul", din atelier, urmărea în gînd progresiunea lucrului pe care roiul de vopsitori, pierduți în labirintul liceului, îl ducea la bun sfîrșit, conformîndu-se ordinelor sale. Cînd vreunul dintre noi venea să-i spună că a terminat porția de muncă ce i se încredințase, el știa dacă această porție a fost executată în timpul potrivit, mai repede sau mai încet decît se cuvenea.

Mulți credeau că-l păcălesc, dînd lucrul peste cap și ascunzîndu-se apoi prin umblători sau prin poduri, ca să-și treacă vremea fumînd. Bouvet nu le făcea nici un fel de observație, ci se mulțumea să-i încadreze între lucrătorii corecți, destoinici. Nu l-am văzut niciodată să se pună în fruntea unei echipe și să facă pe grozavul, muncind ca un turbat timp de-o oră, așa cum fac mai toți șefii de echipe. De asemenea, însoțind pe patron în inspectarea șantierului, nu era slugarnic și nu ieșea din vorba-i domoală.

Patronul nostru era un tînăr domnișor care moștenise de curînd una din cele mai vaste intreprinderi de vopsitorie ale Parisului. Nu cunoștea deloc la meserie, dar ambiționa să devie cît mai puternic, să acapareze cît mai multe lucrări. Îmbrăcat după ultima modă, fercheș ca un *dandy*, automobilist snob, el voia să pară lucrătorilor un om amabil și cu vederi înaintate, dar în fond ne disprețuia cu fățărnicie. Lua lucrări mari — în majoritatea lor, ordinare — întrebuința cît mai puțini lucrători de categoria întîi și cît mai mulți din masa celor siliți să facă orice pentru o bucată de pîine. Vizitele sale aveau loc, aproape regulat, în momentele de slăbiciune a muncii : zece minute după ora fixată pentru intrarea în lucru, un sfert de ceas înainte de ieșire, adică atunci cînd unii lucrători vin cu întîrziere sau se grăbesc să-și spele mîinile prea de vreme — meschinării nedemne pentru un lucrător de-a le practica și nedemne pentru un patron de-a le lua în seamă. Ele otrăveau pe Bouvet, care iubea exactitatea, disprețuia micimile profesionale, și se vedea zilnic tamponat între două antagonisme deopotrivă de absurde.

Doream de mult să cunosc gîndurile acestui om interesant, dar atitudinea sa rezervată mă oprea să-l chestionez.

Într-o zi, dorinţa îmi fu satisfăcută mai mult decît mă aşteptam.

Mă chemase, în după amiaza-aceea, să-i ajut la preparatul unei mari cantităţi de vopsea. Profitai de împrejurare şi-l observai cu discreţie.

Bouvet era un om de patruzeci de ani, bine făcut, de statură mijlocie, blond incolor. Capul său, rotund ca un pepene, se ţinea drept şi se mişca cu încetineală, ai fi zis : cu un fel de oboseală. Trăsăturile feţei erau muncite, accentuate, ca la toţi oamenii de simţire, dar fără multă mobilitate : o forţă lăuntrică părea să le domine. Fruntea, larg prelungită de un început de chelie, se ţinea mereu senină, deşi cutreierată de zbîrcituri. Singuri ochii, gris-verzui, trădau, prin expresiunea lor vioaie, inteligenţa activă a acestui om tăcut şi cu înfăţişare molatică. Mîinile erau bine întreţinute, ca ale unui funcţionar, iar bluza de lucru, cu toate că era expusă la cele mai murdare treburi, se afla sîmbăta aproape în aceeaşi stare de curăţenie ca lunea, cînd o îmbrăca proaspăt venită de la spălătorie.

Nu mă puteam sătura de a-i admira siguranţa cu care conducea lucrările şantierului. Nici o şovăire. Totul era gîndit, cunoscut cu amănunţime şi decis de mai înainte. Mă întrebam dacă nu cumva se gîndeşte şi noaptea la ce era de făcut în ziua următoare.

Un lucrător intra, depunea uneltele şi aştepta ordinul. Bouvet îi dădea timp să răsufle, să fumeze o ţigare, îl întreba „cum a ieşit“ munca pe care o sfîrşise, apoi :

— Uite colo chitul preparat pentru sala de matematici. Plafonul e coşcovit. Să razi bine şi să chitueşti la nivel.

Omul pleca. Altul venea :

— Trebuie umplute cu ghips găurile din refectoar. Să uzi. Să nu întrebuinţezi ghips „mort“.

Unui al treilea :

— Ia vopseaua asta şi fă numai peretele pe care l-ai reparat acum trei zile în dormitor. Să „dai gros“. Să nu laşi „borduri“.

Cîte un teleleu intra vijelios.

— Uf ! am „împins“ zdravăn acolo !...

Voia să fie admirat. Bouvet îl privea în ochi cu gravitate :

— Cînd ai început ?

— La zece ? Mi se pare c-ai început la nouă. În ori ce caz, ai fi putut să termini pînă acum, fără să „împingi“. Eu nu ți-am cerut să te sfîrșești.

Cu lucrătorii serioși, el era plin de recunoștință.

— Gata deja ?... întreba el pe cîte unul, care sosea vădit obosit. Ha ! Bucata aia, într-adevăr, era grea de „făcut“ : poziție incomodă. Acum am să-ți dau ceva să te compenseze, să meargă „ca untul“.

Bun, crezător cu bieții oameni care nu erau de meserie și pe care îi știa prost plătiți :

— Caută să întinzi vopseaua mai bine ; cam curge pe-alocurea. Nu-i nevoie să te grăbești. D-tale nu ți-se poate cere, ce se pretinde unui lucrător de categoria întîi.

Bouvet nu tutuia pe nimeni. N-avea obiceiul acesta, aproape universal al lucrătorului, care te tutuiește de la prima vorbă, crezînd că astfel îți dovedește cine știe ce mare ispravă.

Ne aflam la strecuratul culorilor, cînd orologiile bătură trei. Era ora de „raccord“ [1]. Echipele părăsiră lucrul. Grupuri de lucrători reuniți pe categorii, pe simpatii, ori pe națiuni, se îndreptau în grabă spre cîrciumile din cartier. „Contrometrul“ îmi zise :

— Mergi să bem ceva ?

Nu mă duceam decît rareori, cînd mi-era sete sau cînd vreun prieten insista. Răspunsei :

— Nu mi-e sete.. Și, ca să-l ațîț la vorbă, adăugai : ...Și-apoi, drept să-ți spun, sfertul acesta de ceas de la „raccord“ mă cam umilește, mai ales de se întîmplă să

---

[1] Cuvîntul franțuzesc „raccord“, în afară de cele două definiții, pe care i le dă dicționarul *Larousse*, mai are o a treia, neînregistrată de domnii academicieni, care o ignorează : e sfertul de ceas, cuprins între ora 3—3 și un sfert, cînd „lucrătorii de binale“, care dejunează între 11 — 12, lasă lucrul și se duc la cîrciumă ca să bea un pahar cu vin, o bere, ori o cafea (*n. a.*).

dau ochii cu patronul, ducîndu-mă ori venind de la cîrciumă.

— Ai perfectă dreptate ! făcu Bouvet. Păcat numai că sunt așa de rari lucrătorii care simt ca d-ta. Sfertul de ceas de la „raccord“ e un obicei de pe vremea cînd ziua de lucru dura douăsprezece ore. Pe-atunci, opream munca și luam o gustare la opt dimineața și la trei după-prînz. Cînd însă ziua de lucru s-a coborît la zece ore, gustarea de dimineață a fost suprimată. Unele „case“ [1] au suprimat chiar și „raccordul“, plătind, în schimb, ceva mai bine ora de lucru. Mă aflam tocmai într-o asemenea casă și eram mulțumit ; pe lîngă jena pe care am simțit-o întotdeauna de-a gusta la ora cînd patronul putea să fie de față, — faptul de-a mă opri din lucru, uneori, la al cincilea etaj, de-a coborî și urca o sută de trepte, de a-mi spăla mîinile, de-a căuta o cîrciumă prin împrejurimi, toate acestea făcute într-un sfert de ceas, nu-mi conveneau deloc. Inconvenientele erau mai mari decît avantajele ; și mulți lucrători, din legiunea adevăraților meseriași de altădată, judecau la fel ca mine.

Mai întîi, nu totdeauna poți trînti pensula și pleca, așa, fiindcă a bătut ora trei ; se întîmplă să ai în mînă un lucru care trebuie musai isprăvit : un panou, o jumătate de ușă, un fragment de perete, ceva care îți cere încă cinci minute de lucru. Cînd e vorba de prînz ori de sfîrșitul zilei, ei bine ! e permis să te „aranjezi“, să nu începi o bucată prea mare, s-o lași mai domol, după cum uneori ești obligat să dai mai iute. Dar să ai grija asta și pentru sfertul de ceas de la „raccord“, mai mare daraua decît ocaua.

În al doilea rînd, e cunoscut că patronul, în genere, e un om avid de cîștig, gata să-ți scoată ochii pentru cea mai mică concesie pe care ți-o face. Și... ia să fim drepți ! Nu știe oare patronul că sfertul de ceas de la „raccord“ nu e sfert, ci *jumătate* ? căci lucrătorul mai pierde un sfert preparîndu-se pentru „raccord“ și „tîrînd piciorul“ la reluarea lucrului după „raccord“. De asemenea, nu știe

---

[1] Întreprinderea care execută lucrarea, denumită curent „*Maison* X“ (numele patronului) (*n. e.*).

oare patronul că dimineața și seara, la intrare și la ieșire, se mai pierd alte două sferturi ? Or, un ceas din zece, pierdut de fiecare lucrător, înseamnează pentru patron să piardă un om la fiecare echipă de zece.

Mi se va spune că, judecînd astfel, apăr foarte bine interesele patronului. Știu să le apăr și pe-ale lucrătorului.

Bouvet își răsuci pe îndelete o țigare, tăcînd tot timpul, o aprinse și reluă cu un fel de amărăciune în grai :

— Da, știu să le apăr și pe ale lucrătorului. Pe lucrătorul acesta luminat, care vede în mine un contrometru, aș vrea să-l întreb dacă interesul lui e să „ciupească" pe patron, ori să-i reclame un drept sfînt : dreptul muncii sale ? Dar mai înainte de orice reclamație : există oare un drept sfînt al muncii, un *drept universal ?* Eu nu cunosc decît un *drept individual,* care e *sfînt : acela al omului conștiincios.* Restul nu mă interesează ; restul e o cohortă sălbatică, inumană, trăind în chip parazitar. Și nu știu pe cine să disprețuiesc mai mult : pe patronul care se îmbogățește pe spinarea lucrătorului cinstit, ori pe camaradul lipsit de conștiință, care compromite cauza celui drept.

De treizeci de ani mă aflu cu mîinile în vopsele. La vîrsta de paisprezece ani, la Lyon, aduceam tatălui meu, bătrîn paralitic, cei cîțiva gologani, un franc și zece centime pe care îi cîștigam curățînd oale, frecînd culori, transportînd unelte, de la șase dimineața la șapte seara. Apoi, pe la douăzeci de ani, am devenit lucrător bun ; era o ambiție pe vremea aceea, o chestiune de demnitate, de amor propriu, să fii *lucrător bun,* altfel, cei dintîi care te disprețuiau erau camarazii tăi. Patronii fiind mai puțin bogați erau și ei mai omenoși, recunoșteau pe omul merituos și-l răsplăteau.

De-atunci și pînă azi, nu știu dacă, în afară de duminici și sărbători, am pierdut mai mult de douăzeci de zile pe an. M-am însurat, m-am înhămat la căruță și-am tras din răsputeri. Am mai îndrăznit să visez la lucruri frumoase. Rezultatul a fost că „lucrurile frumoase" m-au privat de lucrurile strict necesare ; nu e permis să visezi, cînd ești sărac.

Sute de clădiri, mii de apartamente, nenumărate butoaie de ceruză și de ulei au trecut prin aceste două mîini. Ei bine, știi cu ce mă răsplătește societatea ? Cu douăzeci și cinci de centime pe oră mai mult de cît ai d-ta, lucrător de categoria întîi. Și doar, de cincisprezece ani, eu port în acest cap grija conducerii, de care mă achit cum nu se poate mai bine. Eu sunt aici inginer, nu lucrător. Conducînd o uzină, aș cîștiga cu o sută la sută mai mult decît un muncitor de sub ordinele mele ; conducînd un șantier de vopsitorie — care are tot atîta răspundere și cere tot atîta competință — nu cîștig decît cu zece la sută mai mult decît camaradul meu.

„Camaradul meu".

Ce camaraderie poate să existe între omul conștiincios și cel fără conștiință ? *Camaraderia adevărată este sforțarea comună pe care o face o parte din omenire ca să se elibereze de sclavia milenară a exploatării omului de către om. Or, din experiența mea, pot să afirm cu precizie, că trei sferturi din lumea exploatată nu aspiră să se elibereze prin muncă și conștiinciozitate, ci prin șiretlic,* exact cum fac patronii ; în orice șantier, majoritatea lucrătorilor sunt gata să devie patroni, neputînd-o face își bat joc de muncă. *Cu chipul acesta se sabotează efortul spre liberare al idealiștilor.*

Idealist e numai omul capabil și cinstit. El e și revoluționar.

Dreptatea pe pămînt se va înfăptui cînd lumea muncitoare va deveni, în majoritate, capabilă și cinstită. Singure munca și cinstea pot dărîma exploatarea. *Întreg eșafodajul de silnicie al tuturor societăților de pînă azi a fost și e bazat pe incapacitatea exploataților.* Acest eșafodaj e construit de cei *capabili* și de cei *șireți. Șireții și capabilii fără conștiință și-au dat mîna ca să stăpînească lumea.* Banul le servește de pîrghie celor dintîi ; capacitatea neonestă, celor din urmă. Ca să-i dărîmăm, noi, lumea exploatată, trebuie să fim *capabili* și *drepți.*

Proletariatul — care pe zi ce trece devine o pradă sîngeroasă a exploatării și a masacrelor — *trebuie să fie cea dintîi pătură socială în istoria omenirii, care să vorbească în numele unei morale publice.* Noi trebuie să pro-

clamăm ca o rușine publică supravegherea omului de către om. Atîta timp cît omul va avea însă nevoie să fie supravegheat, dreptate socială nu poate exista.

Privește acest șantier : din cincizeci de lucrători, am exact șase oameni care n-au nevoie să fie nici *conduși*, nici *supravegheați*. Din ceilalți patruzeci și patru, cam vreo jumătate sunt oameni de treabă, aproape cinstiți, dar au nevoie să fie *conduși*. Restul e o turmă sălbatică, incapabilă, leneșă, șireată. Acestora nu le lipsește decît banul, pentru a deveni patroni feroci.

Ce vrei d-ta să facă o mînă de idealiști, cu o hoardă condusă de instincte barbare ? Omenirea nu e de-o calitate egală. Unii oameni sunt mai înapoiați decît o vită. Majoritatea nici nu știe ce înseamnă să fii bun, drept, priceput. Cum ne-am putea, deci, aștepta ca o astfel de lume, să-și aleagă *conducători*, cînd ea nu-i în stare să-i *recunoască ?* Conducere, în sens revoluționar, trebuie să însemneze : dragoste, dreptate, capacitate. Or, lumea se lasă cucerită de fraze și de interese personale, nu de *idealism*. Azi i se închină lui Robespierre, mîine lui Napoleon, poimîine celui care dărîmă pe Napoleon.

Omenirea a fost întotdeauna și este, nu *condusă*, ci *stăpînită ;* totul e barbarie și haos. Chiar și libertățile de care ne bucurăm sunt haotice ; unele dintre ele se întorc împotriva vieții și o distrug.

Nu libertate absolută îi trebuie omenirii, ci *conducere*, adică : *dragoste și pricepere în funcție publică*. Aceste calități sunt astăzi înecate într-un ocean de barbarie. Pentru ca să ne impunem lumii, lupta trebuie dusă *nu atît ca să dărîmăm ceea ce este, ci ca să construim ce va fi.*

Două forțe se opun astăzi la această construire : *aviditatea societății capitaliste* și *inerția lumii muncitoare*. Cea dintîi, ca să dăinuiască, are nevoie de haos și-l creează prin toate mijloacele pe care le are la îndemînă. Cea de-a doua, ca să se miște și să iasă din haos, are nevoie de timp.

Într-o ameliorare a vieții prin *evoluție*, nu se mai poate spera, căci forțele obscurantiste sunt mai puternice decît voința puținilor *idealiști*. Se vor scurge multe secole pînă în ziua cînd idealiștii vor deveni majoritate.

Rămîne ca cinstea și capacitatea să fie impuse prin forță, așa cum necinstea și incapacitatea guvernează astăzi grație forței. Asta e o sarcină mai grea decît aceea de-a voi să ridicăm cîte o piramidă egipteană în fiecare an.

Și nimeni nu ne vine în ajutor.

Un ajutor eficace am avea dreptul să-l așteptăm — în numele civilizației de mîine — de la breasla artisticească. Artistul e omul care se bucură de cea mai durabilă notorietate, căci el face să vibreze cel mai delicat motor al vieții : *emoția,* — această pîrghie care poate să se măsoare cu puterea Banului. Ușa care se închide aroganței Banului, se deschide largă majestății Frumosului, și creierul cel mai refractar progresului uman se lasă înduplecat în urma unei simțitoare pledoarii ce vine de la inimă. Arta a putut să ridice monumente pe care toate armatele barbare ale veacurilor n-au putut să le dărîme. Tot ea are datoria să înalțe singurul monument binefăcător, pe care-l așteaptă umanitatea : *Dezrobirea omului de sub jugul omului.*

Aici stă învinuirea pe care o aduc eu, în special oamenilor de litere, arta cea mai pe înțelesul tuturor. Literații ne cer să ne sacrificăm timpul și economiile ca să le ascultăm spusele ; în afară de foarte rare excepții, spusele lor, ingenios ticluite, nu fac (cînd o fac) decît să ne *distreze.* Or, adevărata artă trebuie să fie revoluționară, adică : pe lîngă *distracție,* ea mai trebuie să ne și *instruiască,* să ne *civilizeze,* să ne deschidă ochii asupra metehnelor unei lumi care bîjbîie orbește, lume mai mult proastă decît rea, și care-și vatămă existența, își suprimă propriile ei valori, mai mult din neștiință decît din răutate.

Artistul, dacă nu știe să fie un factor de progres, un preot voluptuos al bucuriilor de mîine, se reduce el singur la rolul de zbîrnîitoare sentimentală.

Omenirea se va dezrobi într-o zi, cu sau fără concursul artiștilor, căci forțele vieții sunt mai puternice decît ale morții. În ziua aceea, însă, istoria va spune contemporanilor : „În vremurile de urgie umană, cînd *omul tortura și umilea pe om, nimeni nu voia să vie în ajutorul idealiștilor, care credeau în dezrobire, nici chiar*

artiştii, aceşti posesori ai unei forţe care putea să se măsoare cu însăşi puterea Banului".

Atunci, scoborîtorilor din părinţi artişti au să le fie ruşine de strămoşii lor care nu şi-au înţeles timpul.

„Contrometrul" Bouvet se uită la ceasornic :

— Haide acum să ne facem datoria către omul care ne exploatează, dar căruia nu trebuie să-i dăm dreptul de-a ne mai şi umili.